

СЛОВО

Щас

- Рід Шевченкової матері Катерини Бойко
- Вдячні читачі Шевченка з Наддніпрянської України
- Культурний трансфер – нова методологія компаративістики
- Живописна міфологізація поеми Івана Котляревського

*Марную день на пошуки незримої
німої суті в сутінках понять.
Шалене слово загнупдавши римою,
влітаю в ніч. Слова мене п'янять.
Ліна Костенко*

Індекс 74423

№3
2019

ПОСТАТІ

<i>Грицик Людмила. Моделі грузинської українистики: Отар Баканідзе</i>	113
--	-----

ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА

<i>Гаврилюк Надія. "Те, що тримає укупі"</i> [Порода: Антологія українських письменників Донбасу].....	120
<i>Васьків Микола. Проза Донбасу: абсурдизм як домінанта світовідчуття</i> [Порода: Антологія українських письменників Донбасу].....	121

НАШІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

<i>Шевченко Т. Кобзар /</i> Перекл. урумською мовою В. Кіор; <i>Шевченко Т. Кобзар /</i> Пер. японською і упор. Ецуко Фудзії; <i>Кошелівець І. Можна одверто? або Туга</i> за катарсисом; <i>Наєнко М. Вітер. Літературна критика і рух художнього слова;</i> <i>Наєнко М. Після сказаного і... поза записом</i>	26, 64, 81, 123, 127
---	----------------------

НЕКРОЛОГ

<i>Сулима Віра. "Сумного янгола зникама подобизна..."</i>	124
<i>Пам'яті Леоніда Ушкалова</i>	126
<i>Сулима Микола. Світлій пам'яті Леоніда Ушкалова</i>	128

CONTENTS

ГАЛЕРЕЯ "СіЧі"	3 сторінка обкладинки
-----------------------------	-----------------------

До уваги авторів! Редакція не приймає до друку опубліковані в інших виданнях матеріали та застерігає щодо передруку статей, розміщених у журналі "Слово і Час".

© Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка
НАН України, 2019

Слово і Час. 2019 • №3

Егоїзм здатен зруйнувати все – і родину, і державу. Про це "Саркастична балада про браму" Л. Талалая: "Є можливість битись з ворогами, / Невідомо, як складеться бій, / Але входить ворог через браму, / Котру відчиняє свій. / Всі жінки молилися у храмі, / Обіцяв підтримати святий, / Але входить ворог через браму, / Котру відчиняє свій" (С. 76–77). Найсумніший у цій історії фінал: "Вже не пам'ятає давню драму / Тричі реставрований святий / Але входить ворог через браму, / Котру відчиняє свій" (С. 77).

І наслідком такого вчинку стає "війни квасний трофей" (Н. Катаєва): "одне: чи син чи ти / вирішую до болю / хто ближчий до грудей" (С. 281). Неприродний вибір між найдорожчими – кого принести в офіру? Тоді триває нескінченне повернення додому, так драматично схоплена С. Чирковим: "Син іде. / З війни. / Додому. / Битий градом. / Митий громом. / Боже, як йому дійти / З тих світів / У ці світи?... / Протяг стіни розтина. / Син іде. / Іде війна" (С. 124–125).

Іде війна з ворогом. Іде війна зі своїм, що відчиняє браму ворогові. І щоб виграти першу, конче треба виграти другу. Мабуть, воїн на коні, що прикрашає обкладинку антології, має символізувати переможця – "породу" нескорених. Але є ще й інша порода – "людоЮд" (С. Сапеляк).

Порода – це те, що об'єднує (спільність поведінки, вдачі), і те, що відрізняє від іншої породи. Породи – це щось глибинне (асоціація з гірськими породами, що формуються у земній корі), причетне до людської суті.

Порода – щось, що можна "вивести", "виплекати", передати у спадок. І тому важить, вичавити із себе "Юду" й виплекати людину. Людину, яка знає різницю між егоїзмом і любов'ю. Бо лише тоді закінчиться війна...

Отримано 5 грудня 2018 р.

М. Куїб

Микола Васьків

ПРОЗА ДОНБАСУ: АБСУРДИЗМ ЯК ДОМІНАНТА СВІТОВІДЧУТТЯ

[Порода: Антологія українських письменників Донбасу. Упорядкування Веніаміна Білявського і Микити Григорова. Передмова Івана Дзюби. – Київ: Легенда, 2017. – 384 с.]

Текстам творів у антології передують ґрунтовна передмова Івана Дзюби, з абсолютною більшістю положень якої важко сперечатися. Водночас не хочеться повністю стати заручником високого авторитету знаного критика та вагомості його міркувань. Тому, відштовхнувшись від передмови, намагатимусь не повторюватися, натомість дати власну, суб'єктивну думку про прозову частину антології. Основною тезою Івана Михайловича вважаю таку: "Проза Антології не бідніша за поезію, хоч яскравих зразків у ній, мабуть, менше. Але вони є". Цю тезу сприймаю майже як постулат.

Коли читав перші епічні твори чи їх фрагменти у виданні, авторами яких були представники умовно "старшого" покоління – Л. Лиман, Е. Андіївська, С. Цетляк, В. Білявський, – виникала думка, що творчість донбасівців дуже широко репрезентує загальноукраїнську літературу, відтворює її своєрідність і багатогранність (так крапля води відтворює в собі океан). Стосовно Станіслава Цетляка – його новели 1960-х років справили потужне враження. З одного боку, продовження традицій новелістики В. Стефаніка, Г. Косинки, Григора Тютюнника (якщо можна говорити про традиції цього сучасника презентованих) з орієнтацією на лаконічність, ємність фрази, позірну відстороненість, об'єктивізм наративного кута зору, на короткий, сконденсований, але цілісний і завершений текст. З другого – новаторство змісту, порушення тих проблем, які ввійдуть повноправно в українську "материкову" літературу лише через 20 років, у 1980-х.

Наступні прозові твори справили враження масиву близькості поріднених текстів. Це попри те, що за стилістикою, напрямками, стилями, за міметичністю/символічністю

письма тощо ці твори дуже різні. Єднає їх сприйняття світу як загального абсурду, що знаходить кожного разу різні вияви. Це може бути фантастична, фантазмагорична, антиутопічна основа сюжету (наприклад, "Конец великого начала" М. Маринича, новелістика О. Морозової, С. Шаталова, В. Верховського, К. Скоркіна, С. Федорчука, С. Пивоварова, Д. Дейча, Д. Пастернака, "Органіст" О. Полоза та ін.), коли тотально не сприймається раціоналізм, міметизм офіційно протегованого реалізму, соціалістичного чи будь-якого іншого і коли ця основа давала можливість якомога повніше відтворити дисонанс між лозунгами і повсякденням, буттєву, ціннісну "дезорієнтацію на місцевості" і авторів, і їхніх персонажів, і, здається, усього суспільства. Це може бути звичайне й майже повноцінне життя працівників моргу, і не за межами цього закладу, а саме в моргу чи біля нього ("Февральские мистерии" Є. Спіріна).

Ідеологічно-буттєва дезорієнтація, розгубленість охопили Донбас (як і, зрештою, увесь радянський простір) в останні десятиліття загинання великої імперії, триваючи й досі. Хто ми? Чого хочемо? Куди йдемо чи хочемо йти? Чи є хоча б одна точка опори в цьому хисткому світі? Найчастіше прозаїки зосереджуються на розв'язанні цих проблем, болісно шукають відповіді на ці питання, але майже ніколи їх не знаходять. А якщо й знаходять, то живуть із відчуттям внутрішньої розколоти через протистояння з довкіллям – щирим, відвертим, із потужним виявом духу та почуттів, але так само внутрішньо розколотим, абсолютно розгубленим за повної відсутності чіткої системи координат. Чи не єдиною формою захисту автори, персонажі й, очевидно, їх прототипи обирають гумор, переважно – чорний. А за всім цим ховається притаманна ще романтикам усесвітня туга – туга за справжнім, звичайним (і одночасно – надзвичайним), безтурботним, гармонійним буттям, яке, відчувається, десь тут, поруч, але так само відчувається, що воно принципово недосяжне. Цей абсурдистський тренд передається навіть тим авторам, які дають "українсько-закордонний" погляд на Донбас і чиї твори розміщені на останніх сторінках антології (Олаф Клеменсен (О. Клименко), О. Севрук, Б. Попадьяк).

За останні роки до цієї "абсурдистської" групи додаються прозові зразки, які максимально точно відтворюють реалії війни на Донбасі, часто віддзеркалюють власний досвід авторів. Водночас нині текстовий абсурдизм часто відображає екзистенційний абсурд (новелістика С. Заготової, Е. Свенціцької, уривки з "Долготы дней" В. Рафеєнка). Щоправда, гумор тепер уже порятувати не може, нині він зовсім недоречний, натомість домінує трагізм загальної й індивідуальної екзистенції, абсолютно безглуздої дійсності й повна розгубленість перед нею, аж до паралічу свідомості, думок, бажань, емоцій, відсутності бажання жити, а довкілля фіксується на рівні первісних рефлексій.

Чим ближче до сучасності, тим ширший діапазон стилістичних пошуків найвідповіднішої форми. Інколи видається, що це лише претензія на пошук, як у Барбари Редінг (О. Пуніної), хоча, можливо, я не доріс до розуміння її "чигирини". Але для більшості творів варто відзначити щирість, органічність форми і змісту. Чимало тут спільного з українською прозою кінця 1910-х – 1920-х років. Важко сказати, чи це розвиток традицій, чи просто перегук літератур переходових періодів, періодів пошуку національної, державної, класової (станової) й індивідуальної ідентичності. У прозі 1920-х років і в сучасній прозі донбасівців (як українсько-, так і російськомовній) ліричний струмінь такий потужний, що зразу ж виникає застереження: чи епічні це твори? Рефлексії, авторефлексії, оповідь від першої особи, детальна імпресіоністська фіксація емоцій і переживань, фрагментарність статичних картин, калейдоскопічність, меншою мірою, але відчутно – орнаментальність нарації, самозаглибленість – ось основні риси "донбаської" прози другої половини ХХ – ХХІ століть, репрезентованої в антології.

Відчутні також перегуки з творами письменників "решти" України, що вже сприймаються як класика. Наприклад, "Столиця совків і Юрій" С. Федорчука зразу ж зроджує аналогію з "Рівне/Ровно" О. Ірванця, "Карбон" К. Скоркіна – з "Очаримрею" того самого Ірванця. Коли читаєш "Басаврюка-ХХ" Д. Білого, зразу ж на думку спадає "Слуга з Добромиля" Г. Пагутяк. І цей шерг можна продовжувати. Я далекий від думки про запозичення чи, тим більше, творчий плагіат. Радше варто говорити про український культурний інтертекст, де органічно існують, творять письменники (ще раз наголошу – й українськомовні, і російськомовні) Донбасу.

Не можна оминати увагою також те, що значною мірою ці ж таки письменники-донбасівці живуть і в інтертексті "руського мира". Адже значна частина з них із комерційних міркувань орієнтувалася на далеко прибутковіший російський книжковий ринок, публікувалася в

російських видавництвах. Зрештою, зводити все лише до комерції було би спрощенням, бо так само для багатьох із тих, хто орієнтувався на "Москву", "русский мир" був органічним культурно, ментально, етично, естетично тощо. Тому в письменників, які постали після 2014 р. перед вибором – Україна чи Росія й обрали український світ, навіть українськомовність творчості, спостерігається оця культурно-інтертекстуальна роздвоєність (наприклад, у доробку В. Рафесенка).

Проза письменників Донбасу, репрезентована в антології, є органічною, невід'ємним складником української літератури, і за змістом, і формальними особливостями і пошуками. Але часткою дуже своєрідною, як і своєрідною, але невід'ємною часткою є Донбас у тілі України, з його ментальною складністю, суперечливістю, розгубленістю, невизначеністю, але і внутрішнім багатством, щирістю, максималізмом, що знаходять широке відтворення в текстах "донбаських" письменників.

Отримано 9 лютого 2019 р.

М. Куле

Шевченко Т. Кобзар / Перекл. урумською мовою В. Кіор. – Маріуполь: ПрАТ "Газета "Приазовський робочий", 2017. – 130 с.

У процесі планового перетворення Криму на "исконно русский", що почався відразу після його переходу під контроль Російської імперії в 70-х роках 18 ст., примусового виселення першими зазнали греки, які мешкали там ще з часів давньої Еллади. Вони були переміщені на територію сучасних Донецької та Запорізької областей, і відтоді на етнічній мапі України з'явилися приазовські греки, що становлять численну і впливову громаду й дотепер. Кримські греки не були етнічно й мовно однорідними та послуговувалися або діалектами з еллінським корінням (які нині позначають терміном румейська мова), або ж своєрідною тюркською мовою – урумською. Ця мова об'єднує говірки греків, що стали тюркомовними під впливом оточення (татар, турків та інших тюркських народів), зберігши при цьому, однак, православну віру й власні традиції.

За свідченням дослідників, історія літературного використання урумської мови ще доволі скромна, хоча вона проіснувала вже багато століть і побутувала, зокрема, у фольклорі. Серед сучасних греків-урумів є письменники, що послуговуються рідною мовою та зміцнюють завдяки цьому її літературний статус. Один із них, Валерій Кіор, переклав урумською твори Т. Шевченка, що ввійшли до першого видання Кобзаря 1840 р. Оцінювати цей переклад, звісно, будуть носії урумської мови та вчені-тюркологи, однак його поява безумовно є добрим знаком для всієї України. Греки-уруми, яких в Україні кількадесят тисяч, переважно мешкають на території Донецької області. Гадаємо, на тлі сьогодення цей жест їхньої солідарності з українською культурою важливий і для держави Україна, і для всього грецького культурного світу, який лишається для нас вельми значущим, і в якому необхідно утверджувати позитивний і унікальний образ України.

Р. К.

Наші
презентації